

VEĆA NASELJENA MESTA U SISTEMU ODBRANE

Veća naseljena mesta imala su značajnu ulogu u odbrambenim dejstvima u prošlim ratovima. Posebno veliki značaj dobila su u odbrani u drugom svetskom ratu. To se naročito odnosi na velike gradove koji su u određenim situacijama po masovnosti angažovanih snaga i tehnike, žestini i upornosti borbenih dejstava postajali poprište borbi do iscrpljenja. U sklopu velikih odbrambenih operacija, uspešna odbrana nekih gradova strategijsko-operativnog značaja, uz nanošenje teških gubitaka napadaču u borbama oko njih, znatno je doprinosila da se odnos snaga izmeni u braniočevu korist, da branilac preuzme strategijsku inicijativu i pređe u opštu ofanzivu. Ali iako je rat vođen konvencionalnim oružjem, uspešna odbrana većih naseljenih mesta i velikih gradova i tada je najčešće zavisila od stabilnosti i čvrstine opšteg sistema odbrane, i obratno, najčešće ti gradovi nisu mogli izdržati napade ako je širi sistem odbrane brzo pucao. Ova činjenica je od posebnog značaja za pravilno sagledavanje mesta i uloge većih naseljenih mesta i u eventualnom budućem ratu.

Od drugog svetskog rata do danas nastupile su velike promene. Nuklearno-raketno oružje zauzelo je dominirajuću ulogu u taktičkim, operativnim i strategijskim razmerama, konvencionalno oružje je usavršeno i modificirano, a efikasnost hemijsko-bioloških sredstava takođe je usavršena i razvijena do gotovo fantastičnih razmera. Kvalitet današnjih armija po vatrenoj i udarnoj snazi, pokretljivosti i sposobnosti da vode borbeno dejstva pod različitim vremenskim i meteorološkim uslovima i da ih brzo prenose na velike dubine neuporedivo je porastao u odnosu na onaj iz drugog svetskog rata. Ovi i mnogi drugi faktori nesumnjivo se snažno i revolucionarno odražavaju na koncepcije o vođenju eventualnog budućeg rata, kao i svih vidova borbenih dejstava. To se odnosi i na odbranu. U savremenim uslovima odbrane uopšte pa, prema tome, i odbrana većih naseljenih mesta postavlja se u celini sasvim drugačije. Za nju takođe važe opšta načela, kao što su: manje snage, rastresitost, ofanzivnost itd.

No, odbrana većih naseljenih mesta imala je uvek svoje specifičnosti u odnosu na odbranu na otvorenom prostoru. Međutim, ukoliko se borbeno tehnika više razvijala i usavršavala, utoliko su se razni problemi u vezi s tom odbranom oštrije i vidnije ispoljavali i zahtevali savremenija rešenja bilo u organizaciji, bilo u izvođenju.

Problem odbrane uopšte, a posebno većih naseljenih mesta, danas je potenciran prisustvom nuklearnog oružja čija je rušilačka i ubojna moć u naseljima znatno veća nego na otvorenom prostoru. Za razliku od ranijih borbenih dejstava oko naseljenih mesta, primenom nuklearnog oružja osetno se povećavaju gubici u ljudstvu i tehnici, što odbranu čini znatno složenijom i slabijom.

Veća naseljena mesta su vrlo unosni ciljevi za raketno-nuklearno oružje, jer se usled uočljivosti i površine koju zauzimaju mogu relativno lako podvrgnuti udaru, zbog čega postoji potencijalna opasnost da jedinice koje bi ih branile budu izložene teškim gubicima još pre nego što stupe u borbu.

Imajući u vidu i upoređujući razne pozitivne i negativne strane odbrane većih naseljenih mesta u eventualnom nuklearnom ratu, kao i iskustva iz minulih ratova, korisno je da se kaže nekoliko reči o mogućnostima koje se javljaju u vezi s tom odbranom.

Jedna od njih je da veća naseljena mesta, možda, u principu ne bi trebalo braniti, jer postoji potencijalna opasnost da budu uništena nuklearnim udarom, pa bi u tom slučaju njihovi branioci bili izloženi uništenju ili teškim gubicima, te se postavlja pitanje svrsishodnosti takve odbrane.

Druga mogućnost — ali samo teoretsko-pravnog karaktera — je da se veći gradovi proglašavaju otvorenim, čime bi trebalo da se izbegne njihovo rušenje i sačuva stanovništvo od masovnog uništenja. Međutim, iskustva drugog svetskog rata u pogledu bezdušnosti agresora ne govore u prilog praktičnog korišćenja ove mogućnosti.

U oba navedena slučaja odbrana većih naseljenih mesta izvodila bi se na daljim prilazima, bokovima i u pozadini. Znači, branilac bi se praktično odrekao njihove neposredne odbrane.

Treća mogućnost je da se veća naseljena mesta brane u sklopu opšteg sistema odbrane i da se tom odbranom povezuje širi odbrambeni sistem, čime postaje čvršći i postojaniji. Pri tome je neophodno da se odbrana po strukturi i metodu izvođenja prilagodi novonastalim uslovima.

Neosporno je da iznete mogućnosti zaslužuju studioznija razmatranja koja bi omogućila da se sagledaju uloge i mesto većih naseljenih mesta u eventualnom budućem ratu, a na osnovu kojih bi se došlo do što logičnijih zaključaka koji bi određeni odgovorili na pitanje: da li u principu u nuklearnim uslovima braniti veća naseljena mesta ili ne braniti? Ako se brane, sa kakvim to ciljem činiti, na koji način i sa kakvom upornošću izvoditi odbranu, ili ako se ne brane — zašto i kako rešavati mnoge probleme koji mogu proizaći iz toga u odnosu na stabilnost i postojanost opšteg odbrambenog sistema?

Ne braniti veća naseljena mesta znači dozvoliti napadaču da ih potpuno neoštećena relativno lako zauzme i na taj način jeftino dođe do komunikacijskih čvorova koji će mu dobro poslužiti za dalje razvijanje ofanzivnih dejstava, razmeštaj baza za snabdevanje, smeštaj sanitetskih ustanova, razmeštaj rezervi, manevar po frontu i da ih u slučaju potrebe pretvori u solidne odbrambene rejone. Sigurno je da bi agresor za te i druge svrhe iskoristio naseljena mesta, pa i ako bi branilac i raspolagao raketno-nuklearnim oružjem, jer mu iz mnogostrukih razloga ne bi išlo u račun da sopstvene gradove tuče ovim oružjem. Pored toga, ako se gradovi ne bi branili, malo je verovatnoće da bi napadač u napadnim dejstvima vršio raznovrsne manevre da ih zauzme obuhvatnim dejstvom, već bi išao direktno na njih i relativno brzo zauzimao i šire rejone oko njih. I što je vrlo važno, kako bi se napuštanje gradova bez ozbiljnije borbe politički odrazilo na stanovniš-

tvo? Sigurno je da bi se takvo gledanje u principu i vojnički i politički negativno odrazilo na mase i na odbranu pojedinih pravaca.

Ako se pođe od stanovišta da će se operacije izvoditi na širokim prostranstvima na frontu i u pozadini napadača, a da će se borbeno dejstva odvijati po pravcima i biti vrlo dinamična, puna neizvesnosti i naglih obrta, da će frontovi biti izlomljeni, napadač neće moći da sve i uvek zasipa raketno-nuklearnim oružjem jer mu to neće, pored ostalog, dozvoljavati ni raspored vlastitih jedinica. U situaciji kad su frontovi izlomljeni, napadač može da na jednom pravcu izvrši dubok prodor ka većem naseljenom mestu, a da istovremeno određene odbrambene rejone bočno od tog pravca nije uspeo da zauzme i solidno obezbedi jedan od svojih bokova. U toj situaciji ustupiti mu veće naseljeno mesto značilo bi omogućiti mu dalje prodiranje, umesto da se borbom za naseljeno mesto, uz određen stepen upornosti, zadržava njegovo prodiranje i omogućiti snagama koje su se održale na jednom od bokova da bilo delom jedinica ili u sadejstvu sa nekim rezervama i partizanskim jedinicama izvrše bočne protivnapade i dovedu u pitanje ne samo napad na grad već i opstanak snaga koje su duboko prodrle na tom pravcu.

Druga mogućnost, koja bazira na stavu da se agresor tako reći ne izaziva da bi se zaštitio grad od razaranja, a stanovništvo od uništenja, u principu se takođe ne bi mogla usvojiti iz više razloga koji bar danas, u miru, izgledaju ubedljivi.

Pre svega, ako je reč o većim gradovima koji su kulturno-politički i ekonomski centri jedne zemlje logično je pretpostaviti da oni u ratu to ne bi predstavljali, jer bi bili planski evakuisani i to znatno pre nego što bi došlo do oružanih borbi oko njih. Svakako da bi iz takvih gradova i najveći deo stanovništva i materijalnih dobara bio evakuisan. U takvoj situaciji gradovi ove kategorije predstavljali bi najčešće manje-više objekte vojnog karaktera koji, zavisno od svoga položaja u sklopu operacije, mogu da utiču na uspešno vođenje bilo odbrambenih bilo napadnih dejstava.

Pošto ovakvi gradovi najčešće leže na saobraćajnim čvorovima, postavlja se pitanje da li bi napadaču uvek išlo u račun da ih potpuno razruši, a pogotovu ako se borbeno dejstva izvode u najnepovoljnije godišnje doba.

I, što je najvažnije, postavlja se pitanje kakve bi praktične vrednosti imao takav stav i da li proglašavanje nekog grada otvorenim pruža garanciju da i pored toga neće biti izložen nuklearnom udaru. Izgleda da u budućem eventualnom ratu koji će sigurno biti totalan i mnogo bezobzirniji od svih prethodnih ima malo izgleda da bi se agresor na tako nešto obazirao kada je u pitanju ispunjenje njegovih agresivnih planova, samo ako mu mogućnosti budu dozvoljavale da to učini. Suviše mnogo ima primera u kojima se govori kakvim se sve sredstvima i nedelima agresor služio u drugom svetskom ratu, ne vodeći računa ni o najelementarnijim ljudskim osećanjima samo da bi zauzeo teritoriju jedne zemlje i pokorio njene narode. Utoliko su manji izgledi da bi on danas ovako nešto poštovao ako mu to ne bi odgovaralo.

Po svemu sudeći nema izgleda da bi proglašavanje većih naseljenih mesta otvorenim imalo neke praktične vrednosti. Svakako da

će u eventualnom budućem ratu ponekad biti i takvih slučajeva, ali će oni verovatno biti izuzetni i diktiraće ih posebni razlozi.

Ako bi se odbrana zasnivala samo na najpogodnijim rejonima, izbegavajući naseljena mesta, posebno na osnovnim operativno-taktičkim pravcima, a pogotovu u zemljama sa izraženim reljefom, to bi se nesumnjivo negativno odrazilo na kontinuitet odbrane pojedinih pravaca po dubini i njenu čvrstinu pa, u krajnjoj liniji, i na odbrambenu sposobnost zemlje. Razumljivo na odbrambenu sposobnost ma koje zemlje, kao i na odbranu pojedinih pravaca na njenoj teritoriji, ne može se gledati samo kroz to da li se i u kojoj meri brane veća naseljena mesta. Ona obuhvata masu objedinjenih elemenata. Ali neosporno je i to da je odbrana većih naseljenih mesta jedan od uticajnih faktora za uspešno izvođenje odbrambenih operacija po pravcima. Pogotovo ako se ima u vidu da je na izraženom reljefu najveći broj pravaca kanalisani rečnim tokovima, duž značajnijih komunikacija i dolinama, gde se nalaze baš takva mesta i gde je naseljenost i najgušća. Veća naseljena mesta na tim pravcima najčešće predstavljaju drumske, železničke i vazdušne saobraćajne čvorove, zbog čega će, pored ostalog, mnogo uticati na ratna dejstva. Ako se ona ne bi uključivala u opšti sistem odbrane, njena postupnost i čvrstina na pojedinim pravcima bile bi znatno narušene. Svakako da bi to napadač brzo uočio i iskoristio za brzo i energično prodiranje u dubinu. Jer, da bi iskoristio snagu tehnike agresoru su potrebni u prvom redu komunikacije i prostor gde je može razviti, odnosno rejoni odakle može uspešno da njome manevruje, a to su upravo širi rejoni većih naseljenih mesta u kojima je splet komunikacija najčešće razgranat.

Prema tome, ne može se naći dovoljno ubedljivih argumenata za tezu da naseljena mesta ne treba braniti. Svakako da će biti i takvih situacija kada će se neko naseljeno mesto braniti sa vrlo malom upornošću ili se, možda, uopšte neće braniti, ali u principu odreći se odbrane većih naseljenih mesta u sklopu opšteg sistema odbrane ne bi bilo opravdano niti se za to mogu uočiti ubedljivi razlozi.

Svi faktori idu u prilog tezi da naseljena mesta, a prvenstveno veća, u principu treba braniti i to njihovim uključivanjem u opšti sistem odbrane, čime ona postaje homogenijom, čvršćom i postojanijom. Jasno je da se sva veća naseljena mesta neće braniti po svaku cenu i jednako uporno, čak i kada postoje slabe šanse za uspeh. Bitno je to da odbrana naseljenih mesta bude u skladu sa opštim sistemom odbrane i da odigra određenu ulogu u zatvaranju pojedinih pravaca. Međutim, valja imati na umu da se njihova odbrana u savremenim uslovima — zbog postojanja nuklearnog oružja i druge nove tehnike — ne može poistovetiti sa odbranom iz prošlosti, posebno u vezi sa jačinom angažovanih snaga, njihovim grupisanjem i metodom njenog izvođenja.

U vezi sa ovakvom postavkom, a s obzirom na iskustva drugog svetskog rata, interesantno je pitanje mogućnosti izolovane, odnosno samostalne odbrane većih naseljenih mesta u svetlosti budućih ratnih dejstava.

Iz drugog svetskog rata ima nekoliko vrlo poučnih primera uspešno izvedene odbrane većeg naseljenog mesta u različitim uslovima

i situacijama. Najznačajniji su primeri Odese, Sevastopolja i Lenjingrada, na istočnom frontu. Lenjingrad je čak izdržao opsadu koja je trajala oko dve godine. Karakteristično je da su se ti veći gradovi najčešće nalazili na bokovima fronta, a mnogo ređe na pravcima nastupanja osnovnih napadačevih snaga. Svi su oni bili jednim delom zaštićeni vodenom površinom i dejstvom pomorskih jedinica. Mada su se nalazili na periferiji ratišta, ipak se postavlja pitanje da li bi se veći gradovi uopšte pri postojanju nuklearnog oružja mogli braniti i odbraniti sa takvom upornošću i na sličan način. Svi su izgledi da ne bi, jer bi napadač preduzeo sve da ih se reši i spreči da mu natkriljavaju bokove pa da time oslobodi znatne snage za dejstvo na osnovnim stratezijsko-operacijskim pravcima. Prema tome, ako bi se neko veće naseljeno mesto našlo u takvoj situaciji u današnjim uslovima, malo je verovatno da bi njegova odbrana mogla ispoljiti takvu upornost i tako dugo se održati, a da ne bude izložena snažnim udarima raketno-nuklearnog oružja. Posebno će biti rizično da se odsudno brani naseljeno mesto kad se glavne snage nađu u odstupanju, što je pokazalo i iskustvo iz prošlog rata. Time se, svakako, ne misli da, u izvesnim slučajevima, a naročito kada se predviđa mogućnost brzog protivudara ili protivofanzive, odbrana većeg naseljenog mesta uz angažovanje određenih jedinica, celokupnog stanovništva koje nije evakuisano, odnosno koje se zateklo u gradu, i raznih organizacija civilne zaštite, neće moći određeno vreme da uspešno izdrži i potpunu blokadu, a posebno kada agresoru ne ide u račun da nuklearnim udarom razruši to mesto. Ali, u principu izgleda da će se odbrana većih naseljenih mesta u potpunom okruženju izbegavati, a ukoliko dođe do toga, šanse za duži otpor biće minimalne. Pri ovome valja imati u vidu i to da su pri postojanju nuklearnog oružja mogućnosti dejstva braniočevih snaga iz dubine, a posebno oklopnih, za deblokiranje naseljenog mesta znatno smanjene u odnosu na ranije uslove, a pogotovu ako sam ne raspolaže nuklearnim oružjem.

Iz prednjeg proizlazi da bi u eventualnom budućem ratu ređe dolazilo do samostalne odbrane većih naseljenih mesta, već da će ona najčešće biti uključena u opšti sistem odbrane u kojem će predstavljati oslonce za sprečavanje brzog prodiranja napadačevih snaga duž pravaca koji direktno izvode na naseljeno mesto i da će na taj način povezivati odbrambeni sistem. Da bi veće naseljeno mesto moglo odigrati ovu ulogu u opštem sistemu odbrane, njegova odbrana mora biti duboka, rastresita, žilava i pre svega krajnje aktivna. Veoma uspešno mogu se upotrebiti i tenkovi, razumljivo u manjim grupama ili pojedinačno. Za aktivna dejstva mogu se dobro iskoristiti noć, slaba vidljivost i nepogodni atmosferski uslovi, a protivnapade treba da izvode i najmanje jedinice. Aktivnost mora dostići takav stepen da jedinice ne propuste ni najmanju priliku koja se ukaže, a da je ne iskoriste na najbolji način.

Zavisno od položaja, veličine i važnosti većeg naseljenog mesta, cilj odbrane u određenoj situaciji može biti različit. Najčešće, naseljeno mesto će imati ulogu da svojom dubokom i vitalnom odbranom, koristeći pogodnost zemljišta i građevine, poveže i ojača opšti sistem odbrane i učini ga žilavijim. Zatim, može da se obezbeđuje jedan od

bokova snaga koje dejstvuju na težištu odbrane ili na jednom od važnijih pravaca, da brani luku, sprečava proširivanje stvorenog mostobrana, da posluži kao oslonac za protivudar ili protivnapad u bok napadača ili da privuče što veće snage napadača kako bi se omogućio protivudar u široj zoni odbrane naseljenog mesta.

U navedenim slučajevima umešno branjena veća naseljena mesta mogu odigrati vanrednu ulogu i znatno doprineti opštem odbrambenom sistemu, a naročito kada se odbrana izvodi potpuno planski i kada je aktivna na najvećem broju pravaca na frontu, kao i u bližoj i dubljoj pozadini agresora.

Međutim, kakav će se zadatak postaviti odbrani većeg naseljenog mesta i sa kakvom će se upornošću ona izvoditi zavisice i od toga na kojem se delu državne teritorije izvode odbrambena dejstva, kao i od stepena upornosti i aktivnosti svih jedinica na dotičnom pravcu. Ali to ne znači da se u izvesnim slučajevima neće izvoditi odbrana sa većom upornošću i u širem graničnom pojasu državne teritorije, na određenim pravcima, ili većeg naseljenog mesta, pogotovo ako se radi o stvaranju vremena potrebnog za mobilizaciju i operativni razvoj snaga koje se mobiliju. U tom slučaju mobilne jedinice operativnog dela vojske moraće da se odsudnije angažuju, odnosno pojedine jedinice vodiće upornu odbranu i u većem naseljenom mestu.

U sklopu odbrane u kojoj će biti angažovane sve snage zemlje, veća naseljena mesta treba u prvom redu da predstavljaju solidne oslonce opšteg odbrambenog sistema. Krajnje uporno i po svaku cenu branjenje većeg naseljenog mesta, uz angažovanje jačih snaga za njegovu neposrednu odbranu, moglo bi doći u obzir samo u izuzetnim slučajevima i radi viših interesa. Međutim, to ne znači da se naseljeno mesto ne može uporno braniti ako se odgovarajućim postupcima snaga na frontu i krajnje aktivnim dejstvima partizanskih i teritorijalnih jedinica na pravcu na kojem se ono nalazi, napadač što više razvuče i time smanji njegova udarna snaga za neposredan napad na samo naseljeno mesto. Ukoliko branilac veštije kombinuje dejstva s fronta sa dejstvima iz pozadine, utoliko će agresor teže moći da sakupi neophodne sveže snage za napad u dubinu i na naseljena mesta. To će, pak, braniocu pružiti, pored ostalog, veće šanse da poveća stepen upornosti i uspešno izvrši zadatak koji je postavljen u pogledu odbrane naseljenog mesta.

U drugom svetskom ratu uspeh u odbrani većih naseljenih mesta zavisio je od toga da li su srazmerno veličini grada angažovane dovoljne snage i sredstva operativne armije, čemu je kao dopuna u izvesnim slučajevima služilo civilno stanovništvo koje se tu zateklo. Međutim, u eventualnom budućem ratu ovo gledište moraće da pretrpi znatne korekcije.

Koncentrisanje jačih snaga u većim naseljenim mestima u novim uslovima predstavlja potencijalnu opasnost da one pretrpe osetne gubitke, pogotovo ako je napadač prisiljen da osnovnim snagama dejstvuje frontalno na naseljeno mesto, jer će takav napad svojih kopnenih jedinica sigurno podržati i nuklearnim oružjem. Ako, pak, napadač ima mogućnosti da dejstvuje obuhvatnim manevrom, ići će manjim snagama direktno na naseljeno mesto, zbog čega najveći deo jedinica koje bi ga

branile neće biti celishodno iskorišten u odnosu na potrebe koje će se ukazati u širem odbrambenom sistemu. Ovo utoliko pre što će izvođenje manevra u toku odbrane biti otežano. Zato će biti najkorisnije da se za neposrednu odbranu većeg naseljenog mesta angažuju manje snage sposobne za davanje solidnog otpora, a osnovne snage da se rasporede na njegovim bokovima. Težište ovakvog rasporeda treba da bude na najverovatnijem pravcu nastupanja osnovnih napadačevih snaga, a cilj — da se spreči obilazak naseljenog mesta.

Razumljivo, nemoguće je precizno reći za svako veće naseljeno mesto sa koliko bi ga snaga trebalo braniti u raznim situacijama. U načelu, najčešće će se za neposrednu odbranu grada određivati tolika snaga da, uz široku primenu svih vidova zaprečavanja i efikasnom pešadijskom i protivtenkovskom vatrom, mogu organizovati takvu odbranu koja će napadaču nanositi osetne gubitke, a da istovremeno svojim grupisanjem i načinom dejstva ne budu rentabilni nuklearni ciljevi. Ukoliko se vatrenom snagom jedinica koje brane naseljeno mesto i načinom izvođenja odbrane bolje nadoknadi nedostatak žive sile u klasičnom smislu, utoliko će ta odbrana biti žilavija. Pored toga, korisno je da se za neposrednu odbranu većeg naseljenog mesta, kad god je to moguće, pored jedinica operativne vojske, angažuje i civilno stanovništvo koje nije evakuisano iz grada, a sposobno je da na bilo koji način doprinese odbrambenim naporima. Forme njegovog angažovanja mogu biti raznovrsne, a osnovna intencija je da se što više snaga operativnih jedinica sačuva za borbu oko naseljenog mesta i za aktivna dejstva u samom gradu. Uključivanjem svih raspoloživih kapaciteta, odbrana većeg naseljenog mesta postaće snažnija, žilavija i više će iscrpljivati agresora, a istovremeno će se angažovati manje snaga operativne vojske.

Prema tome, osnovne snage za odbranu većeg naseljenog mesta zatvarale bi u prvom planu pravce koji izvode ka gradu, a u drugom — koji izvode bočno, dok bi samo naseljeno mesto branile manje snage, koristeći široke mogućnosti za razne vidove zaprečavanja i organizovanje vatrene sistema.

Poseban značaj u odbrani većih naseljenih mesta imaće neosporno razne vrste prepreka uklopljenih u jedinstveni sistem zaprečavanja. Ukoliko je zaprečavanje pravaca koji izvode ka naseljenom mestu, kao i svih neposrednih prilaza, obimnije i raznovrsnije, zasnovano na širokoj osnovi, utoliko će predstavljati solidnije temelje za ostvarivanje čvrstine i žilavosti odbrane. Jer, ako sistemom zaprečavanja onemogućiti razmah napadačeve tehnike, branilac će je lakše i sigurnije uništavati i time lišiti pešadiju podrške koju ta tehnika treba da joj pruži. Mnogobrojne prednosti naseljenog mesta u odnosu na otvoreni teren pružaju široke mogućnosti da sistem zaprečavanja dostigne najveći mogućni stepen i da se vrlo efikasno kombinuje sa vatreanim sistemom, čime se napadač izlaže krajnjim naporima i osetnim gubicima u zauzimanju pojedinih objekata i rejonu. Zato je neophodno da se ovom pitanju kod organizovanja odbrane posveti posebna pažnja, a naročito na rejonima i sektorima koji su pogodni za dejstvo tenkovskih jedinica i oklopnih transportera.

Masovna upotreba tehnike u napadnim operacijama zahteva solidnu podršku sa zemlje i iz vazduha. Zbog toga je normalno pretpostaviti da će se napadna dejstva na veća naseljena mesta široko podržavati avijacijom naročito na osnovnim napadnim pravcima. S obzirom na to da su sredstva za navođenje avijacije znatno usavršena, da su naseljena mesta lako uočljivi objekti i da se posada aviona relativno lakše orijentiše u odnosu na otvoreni prostor i brže uočava ciljeve, to će protivvazдушna odbrana većih naseljenih mesta u celini elementarna braniočevog borbenog poretka predstavljati složen problem. Posebno će teško biti da se obezbedi manevar tenkovskih jedinica i rezervi koje će po vidnom vremenu sigurno predstavljati osnovne ciljeve agresorovih vatrenih sredstava sa zemlje i iz vazduha.

Kakve sve teškoće mogu zadesiti odbranu većeg naseljenog mesta ako je u protivavionskom smislu slabo obezbeđena najbolje ilustruju događaji iz odbrane Staljingrada koja je usled neprekidnog dejstva nemačke avijacije bila lišena manevara po vidnom vremenu i uz to trpela i osetne gubitke. Čak su usled požara u Staljingradu i noćni manevri bili vrlo otežani, jer je avijacija mogla da ih dobrim delom otkrije i efikasno dejstvuje.

Zbog svega toga će protivvazдушna odbrana, kao jedna od osnovnih mera borbenog obezbeđenja u eventualnom budućem ratu, a posebno u odbrani većih naseljenih mesta, morati da se temelji na savremenijim sredstvima nego u drugom svetskom ratu. Najpogodnije sredstvo, na primer, za odbranu od niskoletućih aviona svakako će biti protivavionske rakete za male visine, a dopunjavaće ih malokalibarna protivavionska artiljerija. Ili, protivvazдушna odbrana većih naseljenih mesta sa srednjih visina rešavaće se u okviru opšteg sistema teritorijalne PVO i to u prvom redu pomoću raketnog oružja, dok bi protivavionska sredstva većih jedinica koje se brane u širem rejonu naseljenog mesta služila kao dopuna postojećeg sistema PVO.

Čvrstu, upornu, a istovremeno gipku i vitalnu odbranu nemoguće je u savremenim borbenim dejstvima zamisliti bez solidnog obezbeđenja i u protivtenkovskom smislu. Zato će kako u odbrani većih naseljenih mesta, tako i na njihovim prilazima i bokovima, vrlo značajna uloga pripasti vatri i manevaru protivtenkovskih sredstava koja će — uz što veštije usklađivanje sa sistemom zaprečavanja — poneti osnovni teret u borbi protiv neprijateljskih tenkova i na taj način omogućiti braniočevoj pešadiji da se uspešno nosi sa napadačevim pešadijskim jedinicama.

S obzirom na to da će napadač masovno koristiti tenkove (zavisno od konfiguracije zemljišta i propusne moći pojedinih pravaca), i protivtenkovska odbrana mora se pre svega zasnivati na masovnosti i efikasnosti, kako na srednjim tako i na bliskim odstojanjima. Pri tome valja imati u vidu da će potreba za protivtenkovskom odbranom biti znatno veća na prilazima i bokovima grada, nego kad je u pitanju njegova neposredna odbrana.

Poseban značaj imaće protivtenkovska odbrana u zatvaranju pravaca koji izvođe na bokove naseljenog mesta, jer će napadačeve oklopne jedinice nastojati da obilaznim manevarom što pre probiju odbranu na

bokovima, običu naseljeno mesto i dovedu u pitanje njegovu dalju uspešnu odbranu.

Jedan od najaktuelnijih problema savremene odbrane pa, prema tome i odbrane većih naseljenih mesta je protivnuklearno i protivhemijsko obezbeđenje, odnosno kako uspešno zaštititi jedinice i stanovništvo od većih gubitaka ako napadač upotrebi nuklearna i hemijska borbena sredstva, jer je to jedan od bitnih uslova da se borbena sposobnost jedinica održi na što je moguće višem stepenu. Kod odbrane većih naseljenih mesta ovaj se problem još oštrije manifestuje nego na otvorenom prostoru usled velike rušilačke snage nuklearnog oružja. Osim toga, rušenjem građevinskih objekata stvaraju se veliki oblaci prašine čime se povećava radijacija, a izazivaju se i veliki požari pa se i zato povećavaju gubici u poredenju sa dejstvima na otvorenom prostoru. Istovremeno, to je i jedan od najuticajnijih faktora koji navodi na to da snaga odbrane većih naseljenih mesta ne treba da se zasniva na masovnosti pešadije, već pre svega na širokoj primeni prepreka svih vrsta, snazi vatre i smelom ali umešnom manevru kako vatrom tako i snagama koje izvode odbranu.

Mada je, u suštini, u miru teško dočarati vernu sliku svega onoga što će se dešavati pri upotrebi nuklearnog oružja ili hemijskih sredstava u napadu na naseljeno mesto, ipak je potpuno izvesno da će jedinice izvoditi odbrambena dejstva pod vrlo teškim i složenim okolnostima, računajući i na ozbiljne gubitke. Zato će organizovanje i sprovođenje svih mera protivnuklearnog i protivhemijskog obezbeđenja zahtevati od starešina i jedinica svih stepena posebne napore uz naglašenu težnju da se u pogledu zaštite postigne najviše što je realno moguće. Prvi i osnovni zadaci u tom pogledu su, svakako, razumno angažovanje snaga za odbranu, zatim rastresito grupisanje jedinica i elemenata borbenog poretka, kao i posedanje odbrambenih položaja i objekata uz široku primenu mera za fizičku zaštitu ljudstva, vodeći istovremeno računa da odbrana ne bude tako retka da se branilac ne bi mogao ozbiljnije suprotstaviti napadaču. U pogledu civilne zaštite, osnovne mere su evakuacija stanovništva i, po mogućnosti, materijalnih dobara.

Međutim, pri razmatranju ovog problema ne bi se smelo zanemariti ni to koja će sredstva napadač najčešće primenjivati u borbama za naseljena mesta i van njih i na koji način. Ako je, na primer, u pitanju upotreba nuklearnog oružja, poznato je da podzemne eksplozije imaju najjaču rušilačku snagu, ali je radijus njihovog dejstva vrlo mali u odnosu na vazдушnu eksploziju. U vezi s tim normalno je pretpostaviti da će napadač za uništenje žive sile najčešće primenjivati nuklearne udare sa vazдушnom eksplozijom, čiji je efekat u pogledu sva tri dejstva znatno veći, bez obzira na to što je sigurnost u skloništima veća nego kod podzemne eksplozije. Prema tome, takve procene trebalo bi da budu osnova za izradu sistema protivnuklearnog, protivhemijskog i protivbiološkog obezbeđenja.

Iz iznetih razmatranja proizilazi da će mesto i uloga većih naseljenih mesta i u eventualnom budućem ratu biti značajni i to, pre svega, njihovim uključivanjem u opšti odbrambeni sistem, s tim što će

težište odbrane pravca na kojem leži naseljeno mesto biti na njegovoj spoljnoj odbrani i bokovima, a sam grad, braniće manje snage solidno ojačane inženjerskim i ABH jedinicama i sredstvima za zaprečavanje. Od uspešne odbrane pravca koji izvode ka većem naseljenom mestu i na njegove bokove zavisice i odbrana samog naseljenog mesta pa će ga, pored ostalog, i zato braniti manje snage. Veća naseljena mesta mogu u sistemu odbrane odigrati naročito značajnu ulogu u slučaju iznenadnog prodora oklopnih jedinica. Snage koje su ranije organizovale odbranu naseljenog mesta mogu se u ovakvim slučajevima vrlo uspešno suprotstaviti agresoru, sprečavati dalje brzo prodiranje njegovih tenk-skih jedinica i time omogućiti da se uopšte konsoliduje odbrana na pravcima koji ka njemu izvode.

Sve što je ovde izneto o njihovom mestu i ulozi u odbrambenim dejstvima, govori u prilog postavki da veća naseljena mesta treba braniti u sklopu opšteg sistema odbrane, jer time i odbrana dotičnog pravca postaje homogenija i stabilnija.

General-major
Mitar MINIC